

Steinerområdet Ytterjärna-Nibble

Arkeologisk utredning

Säby 5:1
Ytterjärna socken
Södertälje kommun
Stockholms län

Britta Kihlstedt

Steinerområdet Ytterjärna-Nibble

Arkeologisk utredning

Säby 5:1
Ytterjärna socken
Södertälje kommun
Stockholms län

Britta Kihlstedt

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2012

Omslagsfoto: Från vänster till höger: Sökschaktning, översikt över utredningsområdet från sydväst och Anläggning 1, en härd. Samtliga foton Britta Kihlstedt.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-182-4

Tryck: Just Nu, Västerås 2012.

Innehåll

Sammanfattning	4
Inledning.....	5
Syfte och metod.....	5
Kulturmiljö.....	6
Resultat	6
Utvärdering	8
Referenser.....	9
Kart- och arkivmaterial.....	9
Otryckta källor	9
Tekniska och administrativa uppgifter	10
Bilaga 1. Tabeller och beskrivningar	11
Schakttabell.....	11
Anläggningsbeskrivning.....	11

Figur 1. Utredningsområdet (markerat med blå ring) ligger söder om Ytterjärna kyrka ca 3 km sydöst om Järna. Utdrag ur den digitala Terrängkartan. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har på uppdrag av Vidarstiftelsen utfört en arkeologisk utredning inom del av fastigheten Säby 5:1 sydöst om Järna i Södertälje kommun. Utredningens syfte var att klargöra om tidigare okända fornlämningar fanns inom området samt att därmed även klargöra avgränsningen av ett intilliggande gravfält.

Arbetet har innefattat arkivsökning, terrängbesiktning samt utredningsgrävning genom sökschakt. Vid schaktningen påträffades en härd samt ett korroderat järnföremål av oklar ålder och funktion i ett av schakten i områdets norra del. Övriga schakt innehöll ingenting av antikvariskt intresse. Härden representerar därmed av allt att döma mer tillfälliga aktiviteter på platsen och bedöms inte som en fast fornlämning.

Det kunde också fastställas att det intilliggande gravfältet (Ytterjärna 331:1) inte fortsätter in i planområdet.

Inledning

Stiftelsen Kulturmiljövård har utfört en arkeologisk utredning inom fastigheten Säby 5:1, Ytterjärna socken, i Södertälje kommun. Området ligger ca 3 km sydöst om Järna samhälle (figur 1). Utredningen föranleddes av detaljplaneläggning inför planerad byggnation av ett konferenscenter och föregicks av beslut från Länsstyrelsen i Stockholms län (Dnr 431-2011-685). Uppdragsgivare var Vidarstiftelsen som också svarade för kostnaderna.

Utredningsområdet var ca 3 hektar stort och utgjordes av åkermark med ett mindre impediment i den centrala delen. Marken var svagt öst-sydöstsluttande med de högst belägna partierna, ca 10–15 meter över havet, i norr och väster. Omedelbart öster om planområdet ligger ett gravfält, Ytterjärna 331:1, och öster därom vidtar en brantare sluttning ner mot Saltsjön och Järnafjärden. Ca 500 meter norr om området ligger Ytterjärna kyrka, uppförd under 1100-talet.

Figur 2. Översikt över utredningsområdet från sydväst. I skogsridån i bildens högra hälft ligger gravfältet Ytterjärna 331:1. Foto Britta Kihlstedt.

Syfte och metod

Utredningens syfte var att klargöra förekomsten av fasta fornlämningar inom området. Avsikten var att skapa ett bättre planerings- och beslutsunderlag inför kommande exploatering. Därmed ges möjligheter att styra undan, alternativt minimera ingreppen i eventuella fornlämningar. Främst misstänktes boplatslämningar från järnålder kunna ligga dolda under mark inom området. I öster fanns också en möjlighet att överplöjda gravar skulle kunna finnas i utkanten av det intilliggande gravfältet. I uppdraget ingick också att fastställa gravfältets begränsning. Utredningen har innehållit följande moment:

- En begränsad *kart- och arkivsökning* för att klargöra förutsättningarna för fornlämningsförekomst inom området. Denna innefattade en genomgång av rapporter och övrig relevant litteratur samt kontroll av Fornminnesregistret (FMIS), Ortnamnsarkivet och topografiska, geologiska och äldre historiska kartor.
- *Terränginventering* för att lokalisera eventuella synliga lämningar inom området samt för att okulärt bedöma gravfältets västra begränsning.
- Tyngdpunkten lades vid *utredningsgrävning* för att kontrollera om lämningar fanns dolda under mark. Detta innebar att sökschakt upptogs med hjälp av grävmaskin, varvid ploglagret avlägsnades skiktvis med maskin och underliggande lager vid behov rensades och genomgicks med handredskap för att lokalisera eventuella fynd och anläggningar.

- *Dokumentation* av påträffade lämningar och upptagna sökschakt har skett genom beskrivning, fotografering och genom inmätning med GPS. Fynd har efter dokumentation återdeponerats i schakten.

Kulturmiljö

Det öppna, kustnära odlingslandskapet mellan Järna och Hölö utgör en rik fornlämningsmiljö med lämningar främst från brons- och järnålder, inte minst längs Moraån i norr och Skillebyån i söder. Fynd och boplatser från stenålder är mer sparsamt förekommande och återfinns på grund av landhöjningen inom högre liggande terrängavsnitt. Också bronsålderns lämningar ligger i allmänhet något högre och mer indraget i landskapet. Periodens boplatser ligger ofta nära strandängarnas betesmarker runt 20 m ö.h. med gravarna – rösen och stensättningar – på bergskrön och avsatser ovanför, ofta med exponering mot havsvikar och fjärdar. Sådana bronsåldersmiljöer finns exempelvis vid Linghem, ett par kilometer sydväst om området.

Närmiljön är dock mer präglad av den yngre järnålderns lämningar. Strandförskjutningen hade nu börjat forma det landskap vi ser idag och det är under den yngre järnåldern som den historiska bygden och de senare byarnas lägen etableras. Många av dagens gårdar kan utifrån namnskick och närliggande järnåldersgravfält antas ha hävd sedan järnålder. Det gäller både Säby by, på vars mark utredningsområdet ligger, och Nibble i söder, båda har belägg från 1300-tal och har också intilliggande gravfält. Det nämnda gravfältet öster om utredningsområdet kan troligen knytas till en äldre järnåldersbebyggelse vid Säby. Under historisk tid har utredningsområdet legat som inägomark under Säby by.

Området ligger inom ett riksintresseområde för kulturmiljövården och flera intilliggande miljöer (Säby gård, Säby och Steinerområdet) är också upptagna som kulturhistoriskt intressanta i Södertälje kommuns kulturmiljövårdsprogram.

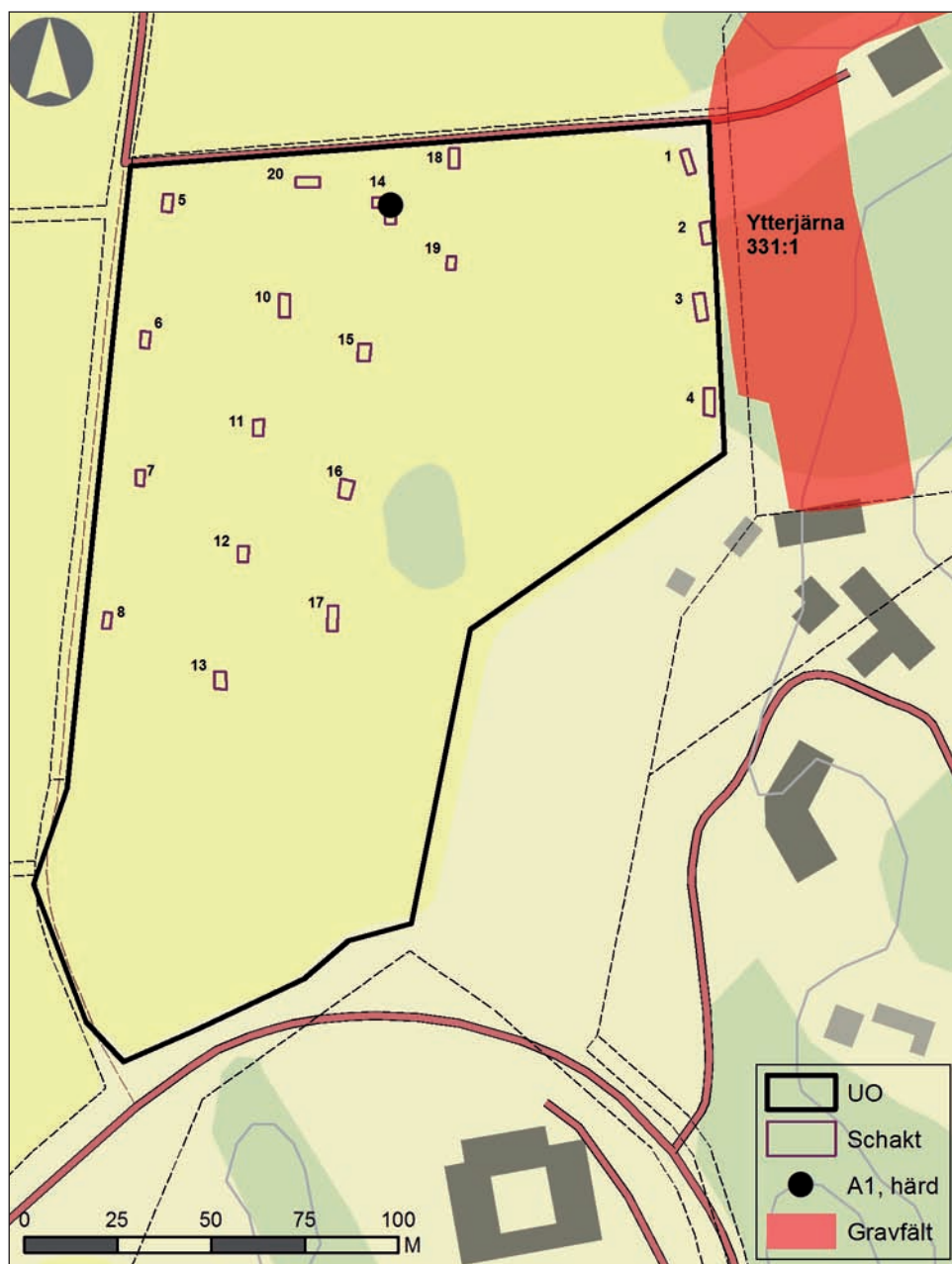
Resultat

Totalt upptogs 20 sökschakt med maskin (figur 4). Huvuddelen av dessa placerades i områdets norra och västra delar, vars något högre liggande mark bedömdes innehålla de mest lämpliga lägena för äldre boplatser. Ploglagret var i allmänhet 0,2–0,3 meter tjockt och jordarten därunder bestod av lera, ställvis med inslag av sten i områdets mellersta del i närheten av ett mindre impediment.

I ett schakt i områdets norra del framkom en härd. Den var delvis sönderplöjd och endast botten återstod. I samma schakt påträffades i ploglagret ett delvis korroderat järnföremål av oklar ålder och funktion, möjligen en spik.

Figur 3. En härd framkom i ett av schakten i områdets norra del. Foto Britta Kihlstedt.

Figur 4. Utredningsområdet med upptagna schakt markerade på utdrag av digitala fastighetskartan. Skala 1:2 000.

Schaktet utvidgades för att fånga upp eventuella ytterligare lämningar, men några sådana påträffades inte, inte heller i intilliggande schakt. Härden kan vara av förhistoriskt ursprung, men förefaller inte vara en del av en egentlig bosättning – det kan röra sig om en ensamliggande härd i anslutning till odlings- eller betesmark. Lämningarna bedöms därför inte som en fast fornlämning.

Som ett led i avgränsningen av gravfältet Ytterjärna 331:1 upptogs sökschakt också i åkermarken omedelbart intill och väster om detta. Inga gravar eller andra bevarade äldre lämningar påträffades i dessa schakt, varför det är klart att gravfältet inte fortsatt ut i åkermarken i denna del. En närmare avgränsning av gravfältet försvarades av vegetationsförhållandena – gravfältet är bevuxet med en ymnig vegetation av träd, buskar och högt gräs. Det ligger också delvis i tomtmark. En inmätning av dess västra

gräns gjordes trots detta, men då denna är relativt osäker och bara skiljer sig marginellt från den gräns som sedan tidigare finns redovisad i FMIS, ser vi ingen anledning att justera denna.

Utvärdering

Utredningen har utförts i enlighet med undersökningsplanen.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Fornminnesregistret (FMIS)

Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS):

Ytterjärna socken, Säby 1-3. Storskifte 1768.

Lantmäterimyndigheternas arkiv:

Laga skifte (Berga) 1858. Akt 01-ÖST-98

01 YTJ - 9. Arealavmätning, 1700.

Sofi Ortnamnsregistret

Rikets allmänna kartverks arkiv (RAK):

Häradsekonomiska kartan Järna J112-67-7

Ekonomiska kartan. J133 - 10I 0a 53

Otryckta källor

Kulturmiljöprogram för Södertälje kommun. Remissversion

Tekniska och administrativa uppgifter

Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:	KM 11116
Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:	431-2011-685, 2011-10-19
Uppdragsgivare:	Vidarstiftelsen
Landskap:	Södermanland
Län:	Stockholm
Kommun:	Södertälje
Socken:	Ytterjärna
Fastighet:	Säby 5:1
Fornlämning:	-
Kartblad:	10I 0a
Koordinater:	x6550850/y650000
Höjd över havet:	10–15 m
Typ av undersökning:	Särskild utredning
Undersökningsperiod:	Juni 2012
Utredningsområdets yta:	Ca 30 000 m ²
Koordinatsystem:	Sweref99 TM
Höjdsystem:	-
Inmätningssmetod:	GPS
Dokumentationshandlingar:	Digitalt bild- och kartmaterial förvaras hos KM
Fynd:	Inga fynd har tillvaratagits.

Bilaga 1. Tabeller och beskrivningar

Schakttabell

Schakt nr	Storlek, m	Djup, m	Lager	Anmärkning
1	6x2,5	0,25	Ploglager, ca 0,2 m, därunder gråbrun silt/lera	
2	2,5x3	0,4	Ploglager, ca 0,3 m, därunder gråbrun siltig lera. Berg i dagen i N.	Tegel i ploglagret
3	7x2,5	0,4	Ploglager, ca 0,3 m, därunder gråbrun lera med ljusare siltskikt.	Porslin i ploglagret
4	7x2,5	0,3	Ploglager, ca 0,25 m, därunder gråbrun siltig lera.	
5	4x2	0,25	Ploglager, ca 0,25 m, därunder gråbrun siltig lera.	
6–9	4x2,5	0,4	Ploglager, ca 0,3 m, därunder gråbrun siltig lera.	
10	5x2,5	0,4	Ploglager, ca 0,3 m, därunder gråbrun siltig lera.	
11–12	4x2,5	0,4	Ploglager, ca 0,3 m, därunder gråbrun siltig lera.	
13	4x2,5	0,4	Ploglager, ca 0,3 m, därunder gråbrun siltig lera med skikt av ljus mjåla i botten.	
14	6,5x2,5-6	0,4	Ploglager, ca 0,3 m, därunder gråbrun siltig lera.	A1, hård. Fynd av ett järnföremål (ej tillvarataget).
15	4x3	0,4	Ploglager, ca 0,3 m, därunder gråbrun siltig lera m kolsplitter i den övre delen.	
16	4x2,5	0,35	Ploglager, ca 0,3 m, därunder gråbrun siltig lera.	
17	7x3	0,4	Ploglager, ca 0,2 m, därunder gråbrun siltig lera m inslag av kolsplitter i den övre delen. Berg i dagen i S.	
18	5x2,5	0,45	Ploglager, ca 0,3 m, därunder gråbrun siltig lera.	Tegel i ploglagret
19–20	3,5x2,5	0,4	Ploglager, ca 0,3 m, därunder gråbrun silt/lera.	

Anläggningsbeskrivning

Anläggning 1. Hård

Rund, 0,7 m i diameter, ca 0,02 m djup (vid sondning) med en fyllning av sotig lera med inslag av träkol och enstaka skärvig sten. Anläggningen framkom vid schaktning i övergången mellan ploglager och underliggande lera. Den var skadad av plogen och endast botten återstod.